

tillige gælder flere af de nyttige bilag.

Et af disse bilag har sit helt eget præg, idet det består af en ikke mindre end 61 sider lang registratur over de kommercekollegiekontorer, som uden brud fortsatte i det forenede Generaltoldkammer- og Kommercekollegiums regi i tiden 1816 til 1848. Sådan noget hører egentlig hjemme i serien Vejledende Arkivregistraturer – konkret er der tale om en fortsættelse af VA XXII fra 1884. Udmærket er det da, at der publiceres en sådan fortegnelse over løbenumrene 2158-4201, men man kan frygte, at det bliver sværere end nogensinde helt og aldeles at få afløst denne registraturseries håbløst forældede bind II, der udkom i 1892.

Anders Monrad Møller

HARRY HAUE, ERIK NØRR og VAGN SKOVGAARD-PETERSEN: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*. Undervisningsministeriet, 1998. 477 s.

Som mange vil huske, fejrede Undervisningsministeriet i 1998 150 års jubilæum for oprettelsen af statens centrale pædagogiske tilsyn, dengang kaldet Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler. Professor J.N. Madvig blev den første Undervisningsinspektor. I forbindelse med jubilæet udsendtes et festskrift på 477 sider med den programmatisk titel »Kvalitetens vogter«, en gennemgang af udviklingen fra Professor J.N. Madvig til direktør Uffe Gravers Pedersen. Forfatterne er tre meget erfarne og kompetente skole- og uddannelseshistorikere. Arkivar Erik Nørr tager sig på ca. 150 sider af tiden fra 1848 (og lidt før) til 1888, professor Vagn Skovgaard-Petersen nøjes med 50 sider til perioden 1888-1945, og endelig skildrer lektor Harry Haue udviklingen efter 1945.

Bogen har en undertitel »Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998«. Det må betyde, at tanken hos dem, der bestemte titlen, har været, at det absolutte fokus skulle være det statslige tilsyn. Denne tanke er uden nogen tvivl bedst realiseret af Erik Nørr, hvis hovedkilde ganske klart har været inspektionens arkiv og i høj grad også Madvigs personlige optegnelser. Nørr kommer selvfølgelig også ind på forhold på et antal enkelte skoler, men helt overvejende set gennem inspektionens briller. Vagn Skovgaard-Petersen har i og for sig samme hovedanliggende i sit afsnit, men dels er det langt kortere, og dels er en væsentlig del forståeligt nok en genanvendelse af hans disputats fra 1976, mens afsnittet om tiden 1906 til 1945 bliver ret kursorisk. Endelig er fokus i Harry Haues meget interessante afsnit væsentlig bredere, idet han har valgt udover det pædagogiske tilsyns historie i perioden også at gøre meget ud af den almindelige samfundsudvikling, herunder særligt forandringerne inden for den stærkt voksende uddannelsessektor.

I 1848 var tilsynet med de lærde skoler nok i institutionel forstand blevet frigjort fra det direkte tilknytningsforhold til Universitetet, men relationen var dog stadig meget tæt indtil 1906, idet alle medlemmerne af Undervisningsinspektionen var professorer på Universitetet eller Den Polytekniske Læreanstalt. Madvig var stort set alene om arbejdet i sin periode frem til 1875. Denne tid var præget af et forholdsvis lille antal skoler.

Madvig havde et meget omfattende personkendskab, han havde således på et tidspunkt undervist alle rektorer ved de lærde skoler, og han blandede sig i stort og småt på skolerne. Han medvirkede eller besluttede i mange ansættelses- og afskedigelsessager, han gav råd eller direktiver i pædagogiske anliggender, tog

stilling til lærebøger, ordensregler, forhold mellem lærere og rektorer og meget andet. Med relativt korte mellemrum besøgte han alle skoler, hvor han overværede undervisning, var censor og holdt møder med lærere og rektorer. Han var bestemt ikke bange for at udøve autoritet, men samtidig havde han en realistisk – man kunne næsten sige demokratisk – sans for, at det var vigtigt at drøfte initiativer, metoder og regler med lærerne. Dette var også hans udgangspunkt, når han skulle tage stilling til konflikter mellem rektorer og lærere.

Efter 1875 bestod inspektionen af tre professorer med forskellige fag, og sådan fortsatte det med skiftende sammensætning frem til 1906, hvor der skete en større nyordning i forlængelse af gymnasiereformen 1903. Selv om de nu blev tre – eller fordi de blev tre? –, blev arbejdsområdet mindre. Således gled egentlige personalesager – ansættelse og afskedigelse – over til Undervisningsministeriet. Når professorerne alligevel havde nok at gøre, hang det ikke mindst sammen med, at antallet af skoler voksede stærkt i denne periode. Nye skoler medførte dels et betydeligt engangsarbejde i forbindelse med godkendelsen og dels et større fast, årligt arbejde.

»Kvalitetens vogter« hedder bogen. Lige fra starten omfattede kvalitetskontrollen ganske særligt pensum i de forskellige fag, udarbejdelse af ens skriftlige eksamensopgaver til hele landet, fastlæggelse af plan for afvikling af mundtlig eksamen, censur ved inspektionens egne medlemmer eller udpegning/godkendelse af andre censorer. Omkring århundredskiftet fik man endelig også for alvor taget fat på det for gymnasieskolen helt centrale spørgsmål, der har med lærernes pædagogiske uddannelse at gøre. Disse elementer er endnu i dag kerne i det statslige tilsyn med gymnasieskolerne.

I 1906 løsnedes forholdet til Universitetet. De tre undervisningsinspektører i perioden frem til 1958 havde alle arbejdet i gymnasieskolen, og deres stilling var en fuldtidsstilling. Der blev dog fortsat lagt en vis vægt også på videnskabelige, universitetsmæssige kvalifikationer, således var både Tuxen, Bertelsen og Højberg Christensen dr.phil.er fra Københavns Universitet. Efterhånden blev der knyttet et voksende antal såkaldte faglige medhjælpere til undervisningsinspektøren, som i lang tid havde et endog meget beskedent sekretariat. De faglige medhjælpere var anerkendte gymnasielærere, som fortsatte med at være gymnasielærere, men som havde reduceret undervisningstid og til gengæld stillede den øvrige tid til rådighed for inspektionen. Kort efter Sigurd Højbys overtagelse af lederposten kom de faglige medhjælpere til at hedde fagkonsulenter. Dette var ikke kun en ændring i ord, men også i indhold. Fagkonsulenterne kom normalt ikke på uanmeldt besøg på en skole, og deres besøg og øvrige samarbejde med skoler og lærere skulle i højere grad være af vejledende end af inspicerende art – men selvfølgelig skifter man ikke fra den ene dag til den anden fra et overvejende kontrollerende til et vejledende system.

Det er karakteristisk, at gymnasieskolen har skullet varetage en dobbeltopgave: at være studieforberevende og almendannende, og stort set alle de 150 år har der lydt bekymrede røster fra universitetslærere, der har kritiseret studentereksamens alt for lave niveau og ofte hævdede, at dette især skyld(t)es det store antal, der nu blev studenter. I uddannelsessystemet synes det at være et fast element, at højere dele giver lavere dele af det samlede system skylden for, hvad der måtte være af problemer. I de sidste 30-40 år ligger en større del af den egentlige årsag til universiteternes vanskeligheder i virkeligheden snarere i omstillingen til at være masseuniversiteter, i for små bevillinger og i optagelsesreglerne til de enkelte fagstudier. Det forekommer dog givet, at lovgivningsmagt og ministerium også må bære sin del af ansvaret for, at det studieforberevende

element ikke står så stærkt, som det kunne gøre. Man har valgt at prioritere det almindelige meget højt, bl.a. ved at bevare et overvældende stort antal fag, hvor man f.eks. i England er gået til den anden yderlighed ved kun at kræve tre fag på A (dvanced)-level. Konsekvensen af de mange fag er, at der i adskillige af dem kun undervises i ét år i tre eller fire timer om ugen, og dér kan man med rimelighed sætte spørgsmålstegn ved, om der i seriøs forstand kan tales om studieforberedelse. Denne kategori er ikke særlig veldefineret, men god inspiration kan hentes i den svenske idéhistoriker Sven-Eric Liedmanns bog »I skuggan av framtiden« (Bonnier Alba 1997), hvor der s. 255 drøftes værdien af viden i forskellige henseender: teknisk-økonomisk, politisk-demokratisk og individuelt.

Traditionelt har gymnasie- og universitetslærere spillet en stor rolle i de debatter, der jævnligt har været om den rette konstellation af fag. Det gjaldt, da man i sidste fjerdedel af 1800-tallet begyndte at attackere de klassiske fags helt dominerende stilling i gymnasiet og plæderede for mere plads til matematik, eksakte videnskaber og moderne sprog. I Danmark er der den holdning, at vigtig uddannelseslovgivning helst skal gennemføres ved brede politiske forlig. Da vi samtidig har ganske mange politiske partier, kobles bestemte fag (forenings)interesser med bestemte politiske partier og derfor det meget brede gymnasium som resultat af de brede forlig.

Der er udmærkede afsnit om overgangen til gymnasiet som masseskole, om den sociale rekruttering til gymnasiet, ligesom statsskolernes overgang til amterne behandles, selv om jeg dog kunne have ønsket en noget mere indgående diskussion af den decentralisering eller dekoncentration, der for alvor indledtes med denne overgang i 1986, noget der er fortsat siden bl.a. med formindsket bemanding i det centrale pædagogiske tilsyn i en tid med flere skoler, lærere, elever og eksaminer end nogensinde før. Et andet forhold, der kunne være drøftet vedrørende den moderne udvikling, er det almene gymnasiums udvikling til i stigende grad at være en pigeskole – i 1999 er godt 60 % af eleverne piger, mens der for 100 år siden så at sige ingen piger var i gymnasiet.

Der er megen værdifuld skole- og dannelseshistorie i denne som nævnt noget uegale bog. Ovenfor har jeg i omtalen af fagtrængslen sammenlignet med England. I det hele mener jeg, at mange afsnit i bogen ville have vundet ved en mere omfattende international perspektivering, som ville have fået det særdanske til at træde stærkere frem. Det gælder som anført den overdådige fagrække. Det gælder også et af de mere værdifulde elementer i det danske tilsyn. Ganske enkelt, at det har været effektivt. Det har det på grund af den omfattende indsigt med pensum fra samtlige skoler i hele landet. Det har det på grund af de centralt stillede skriftlige eksamensopgaver. Også den centrale planlægning af mundtlig eksamen er vigtig, især fordi det er det centrale pædagogiske tilsyn der tildeler censorer til den enkelte lærers eksamenshold. Der er mange lande, hvor disse elementer kun i meget begrænset udstrækning er til stede og hvor der derfor ikke findes en egentlig national studentereksamen. Et andet vigtigt særdansk forhold er det nævnte, at fagkonsulenterne stadigvæk er lærere, mens der i mange lande i det højeste er et inspektørkorps af fuldtidsansatte inspektører. Mange andre ting kunne nævnes, men jeg vil slutte af med begrebet mundtlighed, som spiller en stor rolle i den danske studentereksamen, mens det i mange andre lande overhovedet ikke findes som eksamenselement.